

Pogovor

Rad Nenada Stevovića ima karakter istorijske hronike i vrijednog dokumentarnog priloga o crnogorskim kolonistima poslije Prvog svjetskog rata u naselju Rata, kod Bajmoka. Bila je to najveća crnogorska kolonija u Vojvodini (102 porodice), koja se počela naseljavati između 1924-1930, a najintenzivnije 1925. i 1926. godine. Kolonija je uništena za vrijeme mađarske okupacije 1941. godine, ali je obnovljena poslije Drugog svjetskog rata kolonistima iz istih crnogorskih krajeva – Njeguša, Čeva, Cuca, Ceklina, Ljubotinja i dr.

Rad se izdvaja svojim metodološkim pristupom – razmatra razvoj kolonije kroz duži vremenski period, skoro kroz cio XX vijek, i to u političkom, ekonomskom i društvenom kontekstu, uopšte. To je autoru omogućilo da dublje izrazi i percepciju specifične vojvođanske stvarnosti – geografske, ekonomske, etničke i kulturološke od strane crnogorskih kolonista, i da komparira refleksije istorijski novog i tradicionalnog s kojima su kolonisti objektivno suočeni. Ovi procesi obično su složenijeg karaktera i nemoguće ih je samo istoriografski izraziti, jer zahtijevaju i viđenja drugih naučnih disciplina – etnologije, medicine, demografije i dr.

Već iz strukture rada da se uočiti da je Stevović shvatio značaj takvog pristupa i svoja zapažanja podredio i takvim načelima, kao objektivno modernijim. U tom smislu polazi od geomorfoloških svojstava mjesta, njegove istorijske geneze, karaktera agrarne reforme i kolonizacije između dva svjetska rata, njenih nacionalnih pobuda na prostorima Bajmoka, naseljavanja Rate kao velike crnogorske kolonije, političkog organizovanja i kulturnog života kolonista, uticaja progresivnih socijalnih i političkih ideja na omladinu Rate, studentskog pokreta, sudbine Raćana za vrijeme mađarske okupacije, njihovog protjerivanja i

logorisanja, naseljavanja Rate poslije Drugog svetskog rata, Crnogorci Rate i rezolucija Informacionog biroa, očuvanja tradicionalne kulture i običaja Crnogoraca, obrazovanja, etnoloških karakteristika – slavljenja Božića, Uskrsa, krsne slave, demokratskih svojstava i dr.

Osvrtom na ove probleme, Stevović nam nudi jednu kompleksniju sliku o crnogorskim kolonistima i zapažanja koja su konkretnija i sveobuhvatnija. Tako su identifikovane sve kolonističke porodice, odakle su došle, đe su se smještale i probleme na koje nailaze u novim uslovima. Mnogi umiru, jedan broj se vraća u stari zavičaj. Poimenično se navode porodice (25) koje su se vratile u periodu 1930-1941, a i one između 6. aprila i 14. juna 1941. godine.

Posebno su zanimljiva zapažanja o počecima urbanizacije Rate, građenja kolonističkih kuća, formiranju ulice, socijalnim diferenciranjima i razlozima većeg interesovanja za dalje školovanje, posebno na Pravnom fakultetu u Subotici. Zapravo, riječ je o opštijoj pojavi među kolonističkim porodicama, kod kojih je interes za dalje školovanje bio izrazitiji od starosjedelačkog stanovništva. Značajna pažnja posvećena je omladinskom i komunističkom pokretu, koji se u Rati počinje intenzivnije razvijati 30-ih godina XX vijeka kroz institucije kulture – knjižnice „Petar Petrović Njegoš”, „Budućnosti”, Sokolskog društva, dramske sekcije, Pravnog fakulteta u Subotici itd. Prema Stevovićevim zapažanjima nosioci ovih procesa su najvećim dijelom Crnogorci iz čijih redova su proizišli i poznati komunisti – Krsto Popivoda i Radoje Vujošević, potonji narodni heroji iz Drugog svjetskog rata.

Sudbina crnogorskih kolonista u vrijeme Drugog svjetskog rata, ponovna kolonizacija u Vojvodinu i život poslije oslobođenja, posebna su tema drugog dijela rada, u kojem se iznose konkretni podaci i imena ubijenih, deportovanih u mađarske logore – Barč, Šarvar i dr. (279), umrlih u logorima (14) i dr.

U sličnom, dokumentarnom smislu, razmatraju se i problemi iz političkog života crnogorskih kolonista poslije Drugog svjetskog rata, posebno suočavanje sa Rezolucijom IB. Pored ocjena da je svaki drugi žitelj Rate optužen kao IB-ovac, u radu su saopšteni i podaci o pokušaju bjekstva IB-ovaca u Mađarsku – Vlada Dapčevića i drugih.

Kompleksnija slika o Rati stiže se i preko iznošenja vrijednih demografskih podataka – o brojnosti porodica (od 3 do 13 članova), broju dece u porodici, broju umrlih, uslovima života, zdravstvenim i higijenskim prilikama, refleksijama vojvođanskih uticaja na ove uslove itd. Sve to daje osnove za komparativna i pouzdanija istorijska mišljenja o složenim procesima kolonizacije slovenskog življa i njihovog adaptiranja na multietničke prostore Vojvodine tokom XX vijeka.

Ovim mikro istraživanjem kolonizacije Crnogoraca na prostore Bajmoka – Rate, dat je doprinos takvom istraživanju i životnosti istorije kad se tako predstavi.

S obzirom na to, ovaj rad ima stručne predispozicije da se uvrsti u ozbiljne priloge istraživanju problema kolonizacije i potrebu da obavezno bude publikovan.

Prof. dr Ranko Končar